

Forskningen om specialpedagogik Landvinningar och utvecklingsvägar

CLAES NILHOLM

Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping

Sammanfattning: *I artikeln diskuteras de fyra frågor som ställdes i inbjudan. Begreppet landvinningar diskuteras och problematiseras. Vidare används en undersökning av McLeskey (2004) av de viktigaste landvinningarna inom området för att problematisera dels landvinningars beständighet och dels landvinningars förhållande till mer generella förändringar i tidsanda och andra utomvetenskapliga förändringar. Resonemanget illustreras av två »landvinningar» inom läsforskningen: upptäckten av fonologiskt processande och RTI (respons to instruction) som diagnosticeringsredskap för lässvårigheter. Olika utvecklingsvägar för forskningen diskuteras utifrån om forskningen fokuserar situationen för olika »problemgrupper», integrations/inkluderingsfrågor eller deltagarperspektiv. Betydelsen av forskning om forskning lyfts fram liksom vikten av en större integration av den forskning som görs. I artikeln argumenteras för att det finns en risk att det sker en överproduktion av forskning där projekt i för liten utsträckning relateras till andra relevanta undersökningar.*

I inbjudan till föreliggande temanummer av *Pedagogisk Forskning i Sverige* ställdes fyra frågor: (i) Vilka är de viktigaste landvinningarna som den specialpedagogiska forskningen gjort? (ii) Var står den specialpedagogiska forskningen idag? (iii) Vilka är de viktigaste framtidsfrågorna? Och (iv) Hur ska vi gå vidare? Jag avser att försöka besvara, eller åtminstone diskutera, dessa frågor i tur och ordning, även om framställningen ibland kommer att befinna sig på vissa sidospår som är svåra att undvika.

Framförallt kommer jag att ägna mig åt den första frågan ovan, till vilken jag också anknyter i min rubrik. Jag finner att frågan har en principiell betydelse som går långt utöver forskningen om specialpedagogik¹. De andra frågorna har jag diskuterat i andra sammanhang och kommer här att mer kortfattat återge några reflektioner. Jag kommer framförallt att diskutera forskningens innehåll och inte vidare diskutera den ökande, och framgångsrika, institutionaliseringen av den svenska forskningen om specialpedagogik.

VIKTIGA LANDVINNINGAR I FORSKNINGEN OM SPECIALPEDAGOGIK

Min avsikt är att under denna rubrik inledningsvis i allmänna ordalag diskutera förhållandet mellan naturvetenskap och medicin och samhällsvetenskap. Diskussionen leder till slutsatsen att samhällsvetenskapen på allvar, och med empiriska undersökningar, bör ägna sig åt att i ökande utsträckning skapa kunskap om sin egen utveckling och sociala betydelse. I mindre skala genomför jag sedan med hjälp av en amerikansk undersökning en kritisk analys av hur vi ska se på »landvinningar» inom ramen för forskningen om specialpedagogik. Avslutningsvis i detta avsnitt om landvinningar gör jag några reflektioner.

Samhällsvetenskap och dess förebilder

»Landvinningar» är en lite farlig metafor, speciellt sedd ur ett postkolonialt perspektiv. Som alla språkliga uttryck är den förstås möjlig att tolka på en rad olika sätt. Men den vilar trots allt på ett fundament av tävlan, vinnare och förlorare och land att vinna eller förlora. Men metaforen är farlig på ett mer subtilt sätt. I vetenskapen signalerar den idén att land vinnas från okunskapen, snarare än från andra människor (som i vissa fall förstås får representera okunskapen). Kanske är den inte farlig när det gäller vetenskaper där otvetydiga framsteg gjorts, det vill säga inom ramen för så kallad »hård upplysning» (Liedman 1997). Men när den överförs till humanistiska och samhällsvetenskapliga fält, blir metaforiken mer problematisk. Jag skulle vilja hävda att det alltid varit problematiskt när samhällsvetenskapen, som jag vill diskutera i detta sammanhang, sökt efterlikna naturvetenskap och medicin. Det handlar förstås inte endast om positivism i detta sammanhang, utan ett lånande av uttryck och föreställningar som konstituerar en grundläggande förståelse för det man håller på med: distinktionen grundforskning–tillämpad forskning, begrepp som *framsteg*, *forskningsfront*, *spetsforskning* och så vidare.

Dessa begrepp, och därmed förknippade föreställningar, används även av forskare som säger sig vara i opposition mot den traditionella positivismen. Dock inte sagt att all »import» av ideér från medicin och naturvetenskap, eller all forskning med positivistiska utgångspunkter, är av ondo. Men lån av begrepp och metoder måste förstås bedömas utifrån hur väl de passar i det samhällsvetenskapliga sammanhanget.

Problemet har förmodligen blivit större av att universitet och högskolor börjar formulera sig i nya termer. Begrepp som *starka forskningsmiljöer* övertas på ett oproblematiserande sätt ifrån naturvetenskap och medicin, även när man talar om samhällsvetenskaplig forskning. Man tvingas att operationalisera egenskaper som utmärker så kallade starka miljöer. Ofta handlar det om antal doktorander, internationella publikationer och mängden forskningsanslag. Man tror då förmodligen att det system som sätts i rörelse ska leda till nya »landvinningar» inom forskningen. Genom att hitta de bästa miljöerna kommer forskningen att gå framåt.

Givetvis handlar det här till stora delar om en retorik som är anpassad till vissa historiskt betingade omständigheter. Samtidigt är det förstås inte bra om

de forskare vars studieobjekt är olika aspekter av den samhälleliga verksamheten börjar använda de begrepp som den nya utbildningsretoriken vilar på utan att kritiskt undersöka deras betydelse för det egna forskningsområdet.

Ett sätt att närma sig ett begrepp som *landvinningar* är att se det som något som kan undersökas empiriskt, vilket jag avser att göra i relation till forskningen om specialpedagogik. Om vi ser bakåt, vad har då betraktats som betydelsefulla resultat i forskningen om specialpedagogik? Är det som vid en tidpunkt betraktats som landvinningar bestående? Är man överhuvudtaget överens om vilka som är de stora landvinningarna? Och är sådana landvinningar resultat av forskningen, eller kan det vara så att tidsandan, eller någon liknande entitet, genererar förändringar som påverkar såväl forskning som praktik?

LANDVINNINGAR I FORSKNINGEN OM SPECIALPEDAGOGIK – EN EMPIRISKT GRUNDAD ANALYS

En historisk undersökning kan ge perspektiv på ett begrepp som *landvinningar*. Jag kommer att använda ett material publicerat av McLeskey (2004). Han undersökte de artiklar som haft störst inflytande över forskningen om specialpedagogik. Två saker bör noteras i samband med detta. För det första avser McLeskey (2004) med forskning om specialpedagogik uteslutande amerikansk forskning. För det andra undersöker han generella tidskrifter, det vill säga sådana tidskrifter som tar upp generella frågeställningar kring specialpedagogik och således inte specifikt inriktar sig mot en viss typ av problem.

Undersökningen bygger på en analys av de artiklar i tre tidskrifter, *Journal of Special Education*, *Exceptional Children* och *Remedial and Special Education*, vilka haft högst »impact-värde», det vill säga som refererats flest gånger.² I ett ursprungligt urval av 60 artiklar, som således identifierats med »objektiva» indikatorer, gör McLeskey (2004) sedan ett mer subjektivt urval av 12 artiklar, vilka han menar varit mest betydelsefulla (Tabell 1). Man kan förstås ifrågasätta urvalet, inte minst för att det endast handlar om amerikanska artiklar, men jag använder det ändå för att det inte minst illustrerar viktiga frågor av principiell natur. Jag kommer också senare att relatera diskussionen till en svensk kontext.

De tolv artiklarna kan alltså ses som exempel på vad som åtminstone vid något tillfälle betraktats som en form av landvinningar i forskningen om specialpedagogik såtillvida att de refererats ofta och även påverkat den specialpedagogiska praktiken. Jag avser att i tur och ordning diskutera utfallet av undersökningen utifrån tre av de frågor som ställdes ovan: Vad betraktas som betydelsefulla landvinningar i forskningen om specialpedagogik? Är det som vid en tidpunkt betraktats som landvinningar bestående? Är sådana landvinningar resultat av forskningen, eller kan det vara så att tidsandan, eller någon liknande entitet, genererar förändringar utifrån?

Vad gäller den första frågan så kan vi dela in de landvinningar som McLeskey (2004) urskiljer i några olika typer, även om vissa artiklar hamnar i mer än en kategori.³ Först handlar det om landvinningar som i hög grad består i att kritisera befintliga praktiker. Kritiken handlar om utbildningen för elever med

»lätt utvecklingsstörning» (Dunn), kategorin »learning disability» (Keogh & Becker), psykolingvistisk träning (Hammil & Larsen), praxis för elever med grava funktionshinder (Brown m fl), arbetsmarknadens funktionssätt för »handikappade» elever (Harazi m fl), standardiserade tester (Deno) och »pull-out approaches» (Will). I ytterligare en artikel, Fuchs och Fuchs, kritiserar inte aktuella praktiker utan snarare andra forskares argumentation för mer inkluderande praktiker.

En annan typ av landvinningar handlar om att föreslå nya praktiker. Denna aspekt finns då förstås mer eller mindre uttalad också i en kritik av befintliga praktiker. Nya praktiker som föreslås är nya sätt att diagnosticera och träna psykolingvistiska färdigheter (Kirk & Bateman), beteendemodifikation (O’Leary & Becker), träning av elever med grava funktionshinder utifrån kronologisk ålder (Brown m fl), »curriculum-based measurement» (Deno), metaspråklig träning (Lieberman & Shankweiler) och inkluderande/integrerad undervisning (Will, Giangreco m fl).

Tabell 1 . Tolv viktiga artiklar åren 1960–1996 efter material publicerat av McLeskey (2004). Artiklarna är här ordnade kronologiskt (se Nilholm 2007).

<i>Artikel</i>	<i>Betydelse enligt McLeskey</i>
1. <i>Diagnosis and remediation of learning disabilities.</i> Samuel Kirk & Barbara Bateman. <i>Exc Ch</i> , 1962, refererad 64 gånger.	Utvecklade medel för att diagnosticera inlärnings-svårigheter vid en tidpunkt då detta inte var vanligt samt rekommendationer för » <i>remedial</i> ». Fick stor betydelse för praktiken i en tid då diagnosticeringar ökade. Diagnosticeringen byggde på sk » <i>discrepancy-measures</i> ».
2. <i>Behavior modification of an adjustment class: A token reinforment program.</i> Daniel O’Leary & Wesley Becker. <i>Exc Ch</i> , 1967, refererad 155 gånger.	Tidigt exempel på tillämpning av behaviorism och på vetenskaplig prövning av metoders effektivitet. » <i>This successful application of the scientific method to educational practice was to become the hallmark of practice in special eduction for the remainder of the century</i> » (MacLeskey 2004 s 82).
3. <i>Special education for the mildly retarded: Is much of it justifiable?</i> Lloyd Dunn. <i>Exc Ch</i> , 1968, refererad 376 gånger.	Genom sin kritik av traditionell praxis, segregerade grupper, överrepresentation av vissa etniska/sociala grupper, bristande effektivitet, » <i>labelling</i> », så lades en grund för » <i>mainstreaming</i> » och ny lagstiftning <i>All handicapped Children Act</i> .

Tabell 1 (forts). Tolv viktiga artiklar åren 1960–1996 efter material publicerat av McLeskey (2004). Artiklarna är här ordnade kronologiskt (se Nilholm 2007).

<p>4. <i>Early detection of learning problems: Questions, cautions, and guidelines.</i> Barbara Keogh & Laurence Becker, <i>Exc Ch</i>, 1973, refererad 81 gånger.</p>	<p>Kritisk mot testvaliditet för »<i>learning disability</i>» (kategorins användning hade börjat accelerera), effektiviteten i dåtidens EI-program och risken med tidig kategorisering. Påverkade både forskning och utbildningspraktik.</p>
<p>5. <i>The effectiveness of psycholinguistic training.</i> Donald Hammill & Stephen Larsen. <i>Exc Ch</i>, 1974, refererad 94 gånger.</p>	<p>En forskningsöversikt som visade på ineffektivitet i den psykolingvistiska träning som rekommenderas i artikeln av Kirk och Bateman (se ovan i tabellen). Träningen byggde på att defekter i språkets olika komponenter låg bakom inlärningsproblem och skulle tränas bort.</p>
<p>6. <i>A strategy for developing chronological-age-appropriate and functional curricular content for severely handicapped adolescents and young adults.</i> Lou Brown, Mary Beth Branston, Susan Hamre-Nietupski, Ian Pumpian, Nick Certo & Lee Gruenewald. <i>JSE</i>, 1979, refererad 98 gånger.</p>	<p>En kritik av traditionell praxis för elever med grava funktionshinder och en poängtering av träning utifrån kronologisk ålder i funktionella färdigheter för att bl.a öka självständighet. Artikeln fick stor betydelse för utbildningspraktiken.</p>
<p>7. <i>Factors associated with the employment status of handicapped youth exiting high school from 1979 to 1983.</i> Susan Harazi, Lawrence Gordon & Cheryl Rowe. <i>Exc Ch</i>, 1985, refererad 155 gånger.</p>	<p>Visar att många elever med funktionshinder får svårt att hitta arbete efter high-school. Empirin är hämtad från Vermont och flera bakgrundsvariabler har betydelse för arbetssituationen. Har haft stor betydelse för arbetet med »<i>transition planning</i>» och utvecklandet av stödfunktioner.</p>
<p>8. <i>Curriculum-based measurement: The emerging alternative.</i> Stanley Deno, <i>Exc Ch</i>, 1985, refererad 82 gånger</p>	<p>Kritik av standardiserade färdighetstester och av tester utvecklade av lärare samt av lärarobservationer för att kontrollera elevers framsteg. Rekommenderade »<i>curriculum-based-measurement</i>» (CBM). Denna form av utvärdering har blivit allt vanligare i utbildningspraktiken.</p>

Tabell 1 (forts). Tolv viktiga artiklar åren 1960–1996 efter material publicerat av McLeskey (2004). Artiklarna är här ordnade kronologiskt (se Nilholm 2007).

<p>9. <i>Phonology and the problems of learning to read and write.</i> Isabelle Liberman & Donald Shankweiler. <i>RSPE</i>, 1985, refererad 172 gånger.</p>	<p>Utifrån en forskningsöversikt och sin egen forskning fördes fonologiskt processande fram som en viktig faktor i förklaringen av läsproblem. Vidare menade man att metaspråklig träning i relation till fonologiskt processande förmodligen skulle vara gynnsamt för läsutvecklingen. Både undervisningspraktik och forskning har influerats av dessa idéer.</p>
<p>10. <i>Educating children with learning problems: A shared responsibility.</i> Madeleine Will. <i>Exc Ch</i>, 1986, refererad 195 gånger.</p>	<p>Kritik mot »<i>pull-out approaches</i>» för barn med med »<i>mild disabilities</i>» och en argumentation för att dessa barn är ett gemensamt ansvar för vanliga lärare och »<i>special</i>»lärare. Artikelns var en katalysator för <i>Regular Education Initiative</i>.</p>
<p>11. <i>Inclusive schools movement and the radicalization of special education reform.</i> Douglas Fuchs & Lynn Fuchs. <i>Exc Ch</i>, 1994, refererad 137 gånger.</p>	<p>Man jämför retoriken kring »Regular Education Initiative» med den kring »Full inclusion», dvs rörelsen för »inkludering» även av barn med »severe disabilities». Man menade att förespråkarna för »Full inclusion» använde en retorik som snarast isolerade dem från den vanliga utbildningen. Man förespråkar förändring men också konsensuskapande åtgärder. »<i>This article will very likely become a classic because it seems to have captured a critical issue in a way not done previously in the professional literature. There seems little doubt that since the early 1990s the field has moved in the direction recommended by the authors, and this article was likely a significant influence</i>» (McLeskey 2004 s 83).</p>
<p>12. <i>I've counted Jon: Transformational experiences of teachers educating students with disabilities.</i> Michael Giangreco, Ryth Dennis, Chigee Cloninger, Susan Edelman & Richard Schattman. <i>Exc Ch</i>, 1993, refererad 55 gånger.</p>	<p>En kvalitativ studie av erfarenheter hos 19 lärare i »general education» vilka haft elever med »severe disabilities» »inkluderade» i sina klassrum. Viktig som en föregångare för användningen av kvalitativ metod inom området samt för att »<i>the authors provide a vivid illustration of the possibilities related to the inclusion of students with severe disabilities in general education classrooms</i>» (McLeskey 2004 s 83).</p>

Andra typer av landvinningar som förekommer i mindre omfattning rör material för diagnosticering (Kirk & Bateman), användning av »den vetenskapliga metoden» i forskningen om specialpedagogik (O'Leary & Becker), den empiriska »upptäckten» av fonologiskt processande som viktigt för förståelsen av läsproblem (Liberman & Scheinweiler) samt användning av kvalitativa metoder

der i forskningen om specialpedagogik (Giangreco m fl). Sammanfattningsvis kan konstateras att de flesta landvinningar handlar om hur praktiken bör organiseras. I två fall handlar det om att överföra metoder från andra vetenskapliga fält.

Är det som vid en tidpunkt betraktats som landvinningar bestående? Generellt handlar ju en stor del av artiklarna om en kritik av befintliga praktiker, så det förefaller rimligt att också se dem som en kritik av tidigare forskning som legitimerat dessa praktiker. En artikel (Hammil & Larsen) är ju också en direkt kritik av en annan artikel i materialet (Kirk & Bateman). Vidare så är det förstås lättare att idag betrakta en artikel som »Behavior modification of an adjustment class: A token reinforcement program» som uttryck för tidsanda och kulturell kontext, än som en landvinning för forskningen om specialpedagogik! Andra artiklar har utan tvekan en aktualitet idag, det vill säga fortfarande kan vi betrakta det som skrivs i dem som någon form av landvinning. Inte så mycket som att ny kunskap erhållits, utan snarare att hela sättet att betrakta specialpedagogik, dess målgrupper och rättigheter förskjutits.

En avgörande fråga, när vi tar temperaturen på forskningen om specialpedagogik, är ju förstås om sådana landvinningar ska ses som ett resultat av forskningen, eller kan det vara så att tidsandan, eller någon liknande entitet, genererar förändringar som påverkar både forskning och praktik? Eller kanske forskarna kan ses som ett »avantgarde» som ligger »före» när det handlar om utbildningspolitiska förändringar?⁴ På ett ganska uppenbart sätt handlar ju de flesta inflytelserika artiklarna, som jag då betecknar som identifierade »landvinningar», om förändringar av praktiker. Men trycket på de förändringar som det handlar om kommer ju inte bara från vetenskapen.

De kan snarare ses som utslag för en identitetspolitik (jfr Anspach 1979), som innebär att tidigare marginaliserade grupper får ett större utrymme på den offentliga arenan. Funktionshindrade elever och andra elever i behov av särskilt stöd är i ett historiskt perspektiv sådana grupper som på olika sätt ställts utanför, eller i utkanten av, det ordinarie skolsystemet. Över Västvärlden har först idén om integration, och sedermera inkludering, just handlat om dessa elevers rättighet att vara delaktiga i de ordinarie utbildningssammanhangen.⁵ Det krävs ytterligare forskning för att närmare utreda hur tidsanda, intressegruppers påtryckningar, professionella strävanden och vetenskapliga »landvinningar» påverkat denna utveckling.

Forskningen om lässvårigheter skulle kunna användas som ett ytterligare exempel på komplicerade samband mellan politik och forskning och svårigheten att avgöra vad som är en »landvinning». Forskningen om lässvårigheter är ju ett område där man definitivt menar sig ha gjort sådana »landvinningar». I Tabell 1 handlar ju en inflytelserik artikel om »upptäckten» av betydelsen av metaspråklig träning. Liberg är dock skeptisk till att det skulle finnas ett kausalt samband mellan prestation på metaspråkliga test och läsning och påstår att:

det inte finns något orsakssamband mellan de metalingvistiska testen och den traditionella nybörjarundervisningen. Förmågan att delta i

testen är varken en förutsättning för att kunna lära sig att läsa och skriva eller en följd därav. Testen och den här undervisningen är *i stället samma slag av aktiviteter*. Den enda skillnaden mellan dem är att testen förekommer enbart i det auditativa mediet medan läs- och skrivundervisningen förekommer både i det auditiva och visuella mediet. (Liberg 2005 s 140; min kursivering)

Om metaspråklig förmåga är samma förmåga som läsning och skrivning (men utan textartefakter) så uppstår förstås frågan hur vi ska tolka »upptäckten» av betydelsen av metaspråklig träning. Kan det till och med finnas något problematiskt med att ta bort »artefakterna» i träningssituationen? Ett sociokulturellt perspektiv leder åtminstone tankarna i den riktningen. Samtidigt har ju »upptäckten» av metaspråkliga faktorerers samband med läslärande genererat en enorm mängd forskning som förstås innehåller en hel del intressanta resultat.

Ett mer nutida exempel på »landvinningar» i läsforskningen kan man se i diskussionen om RTI (response to instruction) i den samtida amerikanska läsforskningen. RTI har alltmer vunnit acceptans och kan på så sätt ses som något som stora delar av forskarsamhället betraktar som en landvinning (jfr Fuchs, Mock, Morgan & Young 2003). Bakom idén om RTI ligger ett missnöje med att många elever som diagnosticerats som »reading disabled» har blivit detta på grund av undermålig läsundervisning. RTI innebär att elever får tillgång till »bästa»⁶ möjliga läsundervisning.

Först när elever hamnar i svårigheter trots goda förutsättningar vad gäller undervisning kan man då tala om att de är »reading disabled» enligt dessa nyare synsätt (se t ex Fletcher, Coulter, Reschly & Vaughn 2004). Intressant i detta sammanhang är då att just denna idé, det vill säga att den vanliga undervisningen skulle kunna orsaka läsproblem, ivrigt hävdats länge i läger som varit kritiska mot de individualistiska synsätt som dominerat området. Vidare förefaller RTI, utöver att vara en »upptäckt» i egentlig mening, också till stora delar vara en konsekvens av utomvetenskapliga faktorer:

The impetus for reform and the emphasis on reading have multiple sources, the most salient being stagnant gains on different national and international assessments over the past 20 years. Of significant concern was the failure of schools to close the gap between achievement scores of economically advantaged, primarily nonminority students, and economically disadvantaged, predominantly minority students. These concerns eventuated in the reauthorization of the Elementary and Secondary Education Act, or the No Child Left Behind Act of 2001, Public Law 107-110 (NCLB, 2002). Fundamental to NCLB is Reading First, which requires the implementation of approaches to reading instruction supported by scientifically based reading research documented in multiple consensus reports. (Fletcher, Coulter, Reschly & Vaughn 2004 s 306)

Missnöje med skolsystemet vad gäller utbildning för marginaliserade grupper har alltså banat vägen för en ökad satsning på läsning och ett ifrågasättande

av just detta system, snarare än av individers förutsättningar. Vidare har inkluderings- och integreringsdiskussionen inneburit att gränserna mellan »normalpedagogik» och »specialpedagogik» utmanats på olika sätt. Således har både utomvetenskapliga faktorer, och ideologiska rörelser inom forskarsamhället, kommit att utmana traditionella synsätt på lässvårigheter. Man kan i sammanhanget bara spekulera över om denna utveckling kommit tidigare om en mer utvecklad dialog mellan olika perspektiv inom området funnits.

LANDVINNINGAR – AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Min diskussion om »landvinningar» manar till en viss försiktighet gällande »landvinningars» originalitet och beständighet. Specialpedagogik har använts som exempel, men problematiseringen har en större räckvidd. Om nu flera av de större »landvinningar» som identifierats är nära förknippade med marginaliserade gruppers ökade inkludering och integrering i samhället, så är det svårt att direkt knyta dem till just vetenskapliga aktörers insatser. Här behövs helt uppenbart mer empirisk forskning för att förstå förändringar och forskningens betydelse för dessa.

Jag har tagit den amerikanska kontexten som exempel, framförallt för att det bara är där som jag hittat en empirisk undersökning som handlar om vilken forskning som varit betydelsefull för området. Men även diskussionen i Sverige har till stora delar handlat om behovet av att se specialpedagogikens grupper på ett nytt sätt, till exempel när det gäller att argumentera för ett relationellt synsätt på elever i svårigheter (se t ex Emanuelsson, Persson & Rosenqvist 2001)⁷. Samtidigt har ett sådant synsätt fått ökat inflytande över styrdokument. Precis som för den amerikanska kontexten finns också här en forskningsuppgift som handlar om hur olika intressen konstruerat specialpedagogiken som område.

Intressant nog finner McLeskey (2004) inte många artiklar som handlar om mer handfasta »landvinningar», till exempel i form av nya artefakter eller metoder att användas i undervisning eller teorier för att förklara svårigheter i lärandet. Ofta har ju artefakter, metoder och teorier en generell användning, men vissa kan kanske beskrivas som »specialpedagogiska» (för en kritisk diskussion se Ahlberg 2007). Ett äldre, och tydligt, exempel på en sådan artefakt som förstås är en stor »landvinning» är ju braille (blindskrift). Möjligen kan detta utfall också ha att göra med att endast generella tidskrifter undersökts. Om även tidskrifter mer inriktade mot specifika grupper undersökts, är det således möjligt att andra typer av landvinningar kunnat identifieras (också i relation till läs- och skrivsvårigheter).

Uppenbart är det så att hur man ser på de landvinningar McLeskey (2004) identifierar är avhängigt det perspektiv ur vilka de betraktas. Således är till exempel artikeln av Fuchs och Fuchs en landvinning för den som förespråkar en moderat tolkning av inkluderingsbegreppet, men inte för den som har ett mer radikalt synsätt (se t ex Brantlinger 1997). Detta aktualiserar också frågan om den ökade perspektivrikedomen (jfr Nilholm 2005) inom området ska ses som någon form av landvinning? Jag skulle personligen svara ett definitivt ja på den frågan även om bristen på möten mellan perspektiv är tydlig .

UTVECKLINGSVÄGAR

Jag vill dock först ge en beskrivning av hur jag uppfattar den internationella forskningen och eventuella utvecklingsvägar där. Jag har i ett tidigare arbete (Nilholm 2006) kartlagt dessa frågor och har här bara möjlighet att nämna några övergripande tendenser. För det första är den internationella forskningen om specialpedagogik inte så omfattande som man kan tro. I huvudsak kunde jag, med de kriterier jag använde, identifiera två internationella arenor med tidskrifter, där författare med institutionell tillhörighet i olika länder medverkade; en nordamerikansk och en brittisk/europeisk arena.

Den nordamerikanska arenan »blir» internationell framförallt för att vissa europeiska forskare med en kvantitativ ansats publicerar sig där. I de brittiska/europeiska tidskrifterna publicerar framförallt författare från Europa och Australien. Båda arenorna är i hög grad anglosaxiskt dominerade. På den nordamerikanska arenan dominerar forskning med kvantitativa metoder, medan kvalitativa metoder likväl som en bredare uppsättning teoretiska utgångspunkter är mer representerade på den brittiska/europeiska arenan. Samtidigt ska man inte överdriva skillnaderna mellan arenorna, då det är stor skillnad mellan tidskrifter på samma arena.

I min forskningsöversikt argumenterade jag för att utvecklingsvägarna ser olika ut inom olika delar av forskningen. Dels identifierade jag en huvudfåra i forskningen som mer riktar sig mot situationen för olika »problemgrupper» och där viktiga mål är att skapa mer lokala teorier om problemet, adekvata interventioner och liknande. Sådana delområden skulle ju förstas kräva sina egna översikter, men jag vågade mig dock på att identifiera några möjliga utvecklingsvägar för denna del av forskningen, vilka ska ses som exempel på, snarare än som uttömmande beskrivning av, utvecklingsvägar: (i) systematisering av befintlig kunskap (vilket redan är vanligt), (ii) problematisering av kategorin »learning disability» (vilket också påbörjats), (iii) att sätta forskningen om olika grupper i relation till traditionella, pedagogiska områden (t ex ämnesdidaktik, utbildning och demokrati och pedagogisk filosofi). Samtidigt skulle varje område som sagt kräva en mer detaljerad analys, vilken förstas skulle peka mot fler möjliga utvecklingsvägar. Ett exempel av många handlar om betydelsen av att studera utvecklingen och konsekvenserna av cochleaimplantat på döva barn.

Vad gäller forskningen i en annan del av området, kring integrering-inkludering, menade jag att en forskning som ligger relativt nära den politiska dagordningen förmodligen alltid kommer att ha ett utrymme. För en mer radikal inkluderingsforskning kan det komma att handla om att genom aktionsforskning försöka skapa mer inkluderande praktiker. Det finns också behov av mer syntetiserande analyser av detta och liknande områden. Ett ökat studium av samspelet mellan olika identitetskategorier (t ex kön, etnicitet, social klass, elev i behov av särskilt stöd) i relation till utbildningskarriär och erfarenhet av utbildning är också en möjlig utveckling.

Jag pekade också på behovet av fler studier av deltagarperspektiv, där forskarens normativitet tonas ned. Deltagarperspektiv kan studeras både på en mer övergripande samhälls nivå och i mer konkreta kontexter. Vidare kan

de studeras så att säga i sig själva liksom hur de formeras i interaktion mellan grupper och individer. Forskningsöversikten visade också att det finns lite forskning om forskningsområdet. Till exempel är det ju oerhört intressant, inte minst ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, vem som har makten över forskningsarenorna, hur forskningsfrågor och perspektiv samspelar med omvärlden (se ovan) samt forskningsrörelser mellan olika kontexter.

Det är svårt att se att utvecklingsvägar för svensk forskning skulle vara väsensskild från vad som beskrivits ovan. Vissa menar visserligen att den lokala kontexten är så speciell, så utfallet av forskningen här har lite relation till undersökningar i andra sammanhang. Men det som är lite anmärkningsvärt är att man sällan har problem med att låna teorier och begrepp från forskning som bedrivits i andra sammanhang!

Från min utgångspunkt är variation berikande för forskningen och jämförelser av undersökningar från olika empiriska fält kan således ses som möjligheter både att prova räckvidden i begrepp och slutsatser. Vidare kan också svenska forskare påverka utvecklingen internationellt om det svenska forskarsamhället orienterar sig utåt. Det finns flera indikationer på att svensk forskning om specialpedagogik inte varit särskilt framstående i detta avseende hittills (Persson 2005).

HUR SKA VI GÅ VIDARE?

Frågan är om det finns ett vi? Eller måste vi:et konstitueras? Jag lutar mot det senare synsättet, vilket implicerar att forskarsamhället bör konstituera sig självt som en »community» (jfr Helldin 2002). Ett sådant »vi» finns förstås på flera nivåer, från mer lokala nätverk, över nordiska kontakter till forskarsamhället i stort. Vissa understryker också betydelsen av att gå utanför kretsen av pedagogiska och specialpedagogiska forskare och bygga broar till andra discipliner (Björck-Åkesson 2007, Fischbein 2007). Som en alternativbild kan vi se forskargrupper som tävlar i form av olika entreprenörskap.

I samhällsforskningen är vi vana vid sådana situationer, där polemik ofta förs mot den »teoretiske andre». Utifrån socialkonstruktivistiska och socio-kulturella utgångspunkter, där förekomsten av olika perspektiv närmast är ett axiom, blir det dock ännu viktigare med en dialog mellan företrädare för olika forskningstraditioner. Man skulle också kunna hävda att det är i möten mellan olika synsätt som en stor del av nyskapandet inom forskningen sker. Viktigt i detta sammanhang blir också formen för mötet. I en tid när tidskriftspubliceringar blir allt viktigare, blir det också viktigt att diskutera och problematisera makten över dessa.

Det finns också andra skäl att betona »vi:et» i rubriken ovan. De flesta är förmodligen bekanta med exemplet med fiskarna som var och en maximerar sin fångst och därmed förstör de gemensamma betingelserna för sin fortlevnad, det vill säga som kollektiv agerar de irrationellt. Utan tvekan är det som Booth (1998) hävdar, att det finns en »överproduktion» av kunskap när det gäller specialpedagogik. För varje enskild forskare och doktorand handlar det i hög grad om att publicera så mycket som möjligt. Resultatet blir att det närmast är omöjligt att skaffa sig en översikt över olika forskningsområden,

ofta krävs det inte heller. Det finns alltså all anledning att låta »vi:et» ovan få oss att betänka hur vi, snarare än jag, rör oss framåt.

NOTER

1. Jag kommer att använda beteckningen *forskningen om specialpedagogik* istället för specialpedagogisk forskning. I mångt och mycket är den empiriska referensen för uttrycken sammanfallande, men valet av uttryck är perspektivbundet (se Nilholm 2007).
2. Noterbart är att en tidigare undersökning (Patton, Polloway & Epstein 1989) där forskare fått bedöma vilka de mest inflytelserika artiklarna i amerikansk specialpedagogik varit gav väldigt låg överensstämmelse mellan bedömare!
3. Min analys utgår från McLeskeys beskrivning av artiklarna.
4. Gustavsson, Tøssebro och Traustadóttir (2005) menar att den svenska handikappforskningen inte haft en sådan avantgardefunktion utan snarare i efterhand kritiskt granskat utfallet av reformverksamhet som initierats på andra sätt.
5. Ett undantag är här döva elever där behovet av teckenspråkliga miljöer gjort att diskussionen följt ett annat förlopp.
6. Såsom identifierade av dessa forskare.
7. Se Stukát (2005) för en intressant historisk genomgång av artiklar i den nordiska tidskriften för specialpedagogik.

LITTERATUR

- Ahlberg, A. 2007: Specialpedagogik – ett kunskapsområde i utveckling. I C. Nilholm & E. Björck-Åkesson (red): *Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområde och forskningsfronter*. (Rapport 5:2007) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Anspach, R. 1979: From stigma to identity politics: political activism among the physically disabled and former mental patients. *Social Science and Medicine*, 13, 765–773.
- Björck-Åkesson, E. 2007: Specialpedagogik – ett kunskapsområde med många dimensioner. I C. Nilholm & E. Björck-Åkesson (red): *Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområde och forskningsfronter*. (Rapport 5:2007) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Booth, T. 1998: The poverty of special education: theories to the rescue? I C. Clark, A. Dyson & A. Millward (red): *Theorising special education*. London: Routledge.
- Brantlinger, E. 1997: Using ideology: cases of nonrecognition of the politics of research and practice in special education. *Review of Educational Research*, 67, 425–459.
- Emanuelsson, I., Persson, B. & Rosenqvist, J. 2001: *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. (Skolverkets monografiserie) Stockholm: Liber.
- Fischbein, S. 2007: Specialpedagogik i ett historiskt perspektiv. I C. Nilholm & E. Björck-Åkesson (red): *Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområde och forskningsfronter*. (Rapport 5:2007) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Fletcher, J., Coulter, A., Reschly, D. & Vaughn, S. 2004: Alternative approaches to the definition and identification of learning disabilities: some questions and answers. *Annals of Dyslexia*, 54(2), 304–331.
- Fuchs, D., Mock, D., Morgan, P.L. & Young, C.L. 2003: Responsiveness-to-intervention: definitions, evidence and implications for the learning disabilities con-

- struct. *Learning Disabilities Research & Practice*, 18(3), 151–171.
- Gustavsson, A., Tøssebro, J. & Traustadóttir, R. 2005: Introduction: approaches and perspectives in Nordic disability research. I A. Gustavsson, J. Tøssebro & R. Traustadóttir (red): *Resistance, reflection and change – Nordic disability research*. Lund: Studentlitteratur.
- Helldin, R. 2002: *Specialpedagogisk forskning*. (Skolverkets monografiserie) Stockholm: Liber.
- Liberg, C. 2006: *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Lund: Studentlitteratur.
- Liedman, S-E. 1997: *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonnier Alba.
- McCleskey, J. 2004: Classic articles in special education. *Remedial and Special Education*, 25(2), 79–87.
- Nilholm, C. 2005: Specialpedagogik – vilka är de grundläggande perspektiven? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 10(2), 124–138.
- Nilholm, C. 2006: *Möten? Forskning om specialpedagogik i ett internationellt perspektiv*. (Vetenskapsrådets rapportserie, nr 9) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Nilholm, C. 2007: *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Patton, J., Polloway, E. & Epstein, M. 1989: Are there seminal works in special education? *Remedial and Special Education*, 10(3), 54–59.
- Persson, B. 2005: Svensk specialpedagogik. Intressant för vem? I C. Ringsmose & K. Baltzer (red): *Specialpædagogik ad nye veje: En festskrift till Niels Egelund i anledning af hans 60-årsdag*. Köpenhamn: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Stukát, K-G. 2005: *Såsom i en spegel – specialpedagogisk utveckling under 80 år reflekterad i Nordisk Tidskrift för Specialpedagogik och dess föregångare Hjälpkolen-Saerskolen-Vaernes skolen*. http://www.utdanningsforbundet.no/upload/Pdf-filer/Utdanningspolitikk/Sasom_i_en_spegel_Nordisk_Tidskrift_1923-2003.pdf (2007.09.25)